

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

A NACIONALIZMUS MAI FORRÁSAI ÉS GYÖKEREI, VALAMINT MEGNYILVÁNULÁSI FORMÁI VAJIDASÁG SZAT-BAN

RAJCSÁN ISTVÁN

1. Az a történelmi körülmény, hogy Jugoszláviában a népfelszabadító háború egyben szocialista forradalom is volt, amelyben egyidejűleg oldották meg a hatalom hordozójának osztálykérdését és a nemzeti kérdést is, sajátságos jelleget ad a körülményeink között megvalósuló forradalmi gyakorlatnak s a KSZ harcának, amelyet a nacionalizmus ellen folytat.

A szocialista forradalom egy egységes átalakulási folyamatban minden nemzeti és etnikai csoportot felszabadított az osztályuralom és a nemzeti hegemonia alól. Ez az egység a JKP, illetve a JKSZ azon állásfoglalásának a kifejezése volt és maradt, hogy mindkét megoldás kölcsönös függőségben van és feltételezi egymást.

Éppen emiatt nálunk az agresszív nacionalizmusok jellegzetessége az, hogy a szocialista öngazgatást és a forradalomban megalapozott nemzeti viszonyokat egyidejűleg támadják, azzal az alapvető szándékkal, hogy megsemmisítsék Jugoszláviát mint föderatív, szocialista, öngazgatású közösséget. A nacionalista erők mindig is ezen igyekeztek a népfelszabadító háború óta.

Nem érdektelen emlékeztetni, hogy Marx az egyes európai népek nemzeti felszabadítási harcáról szólva hangsúlyozta: „... ugyanakkor e nemzeti forradalmak sorsát alávetették a proletárforradalom sorsának, megfosztották őket a nagy társadalmi átalakulástól való látszólagos önállóságuktól, függetlenségüktől. A magyar ne legyen szabad, a lengyel se, az olasz se, amíg a munkás rabszolga marad!”*

Objektív szükségszerűség tehát, hogy szocialista gyakorlatunkban a nemzeti egyenjogúság politikája összetevő része a szocialista forradalom elvi és gyakorlati megvalósításának. A forradalmi építés minden szaka-

* Marx: Osztályharcok Franciaországban 1848-tól 1850-ig. In: *Marx és Engels válogatott művei I—III.*, I. kötet, 279. l.

szában megvoltak és ma is megvannak a munkásosztály hatalmának az adott körülményekhez igazodó intézményei és rendszere, amelyek ugyanakkor minden esetben a jugoszláviai nemzetek és nemzetiségek nemzeti egyenjogúságát biztosító tényezők is voltak.

A munkásönigazgatás, majd az egységes, általános öngazgatás rendszerének mind szélesebb körű kialakítása fokozatosan és mind jobban felszabadítja a munkásosztályt és osztályszövetségeseit a gazdasági, politikai és kulturális elidegenítés alól, úgy is mint szociális csoportokat és mint egyéneket is, felszabadítva ezáltal a nemzetek és nemzetiségek összes alkotóerejét is. Reális lehetőséget teremtve arra, hogy minden nemzet keretén belül a hatalmon levő munkásosztály érdeke legyen az uralkodó érdek, közvetlenül és intézményesen oldottuk meg az osztály és a nemzet közötti demokratikus viszony kérdését.

A nemzeti kérdésnek a szocialista forradalom vívmányai alapján történő ilyen megoldása az „oka” annak, hogy valamennyi öngazgatás- és szocialistaellenes elméletnek és politikai törekvésnek megvan a saját elképzelése a nemzeti viszonyokról, másrészt pedig a nacionalista fellépések szabály szerint majdnem mindig az öngazgatásellenes és kommunistaellenes törekvések közös platformját képezik.

Mindenekelőtt lehetetlenség a munkásosztály többletmunkájával annak nevében és helyett rendelkezni, úgy hogy az ne legyen ugyanakkor a munkásosztály felett való rendelkezés is a nemzeten belül vagy pedig nemzetek feletti méretekből, a nemzet nevében és helyett. Ez a nacionalizmus objektív reális megnyilvánulásának alapja.

Szocialista öngazgatási rendszerünk torzulásai, legyenek akár etatiszta, akár polgári-parlamentáris jellegűek, a nemzeti egyenjogúság viszonyaira is kiterjednek: unitarista, vagy pedig szeparatista nacionalizmust váltanak ki.

Forradalmunk fejlődésének ellentmondásai, amelyek részben az ország-részek, köztársaságok és tartományok öröklött egyenlőtlen gazdasági helyzetéből és az anyagi fejlődésből objektíven adódnak, s a nemzeti viszonyokra is kiterjednek, tulajdonképpen a nacionalizmus jelentkezésének, időnkénti felújításának vagy erősödésének egyik okát képezik. Ezeket emiatt nem is lehet egyszer s mindenkorra megszüntetni. A nacionalizmus sehol sincs véglegesen felszámolva, habár annak illúziója, hogy ez lehetséges, jelen van politikai életünkben és a közvéleményben is.

2. A kapitalizmusban a nemzeti viszonyok alapját az uralkodó nemzeti csoportoknak a tőkés tulajdonhoz való viszonya, valamint a politikai hatalomban elfoglalt helye és hozzáállása határozza meg. Ezekre a viszonyokra a gazdasági kizsákmányolás és a politikai egyeduralkodó jellemző mind belső, nemzeti, mind pedig nemzetközi méretekből.

A szocializmus fejlődésének etatiszta szakaszát a termelési eszközök és a többletmunka feletti államtulajdoni rendelkezés, valamint az eta-

tista berendezésű társadalmi viszonyok jellemzik, ami azt jelenti, hogy a többnemzetiségű államban a nemzeti viszonyok is elsősorban etatizált viszonyokként fejlődnek.

Ezeknek a viszonyoknak a hagyományos jellegzetessége, hogy a nemzeti kérdés megoldása főleg a törke és a nemzet, illetve a nemzet és az állam viszonyának keretében mozog.

A szocialista öngazgatás az öngazgatói érdekek közvetlen kifejezésével és demokratikus egyeztetésével csökkentti az érdekek politikizálásának szükségét, a politikai áttétel szükségességét az érdekek kinyilvánításában. Azáltal, hogy társadalmastja a politikai szférát, az öngazgatás társadalmastja a nemzeti érdekeket is. Azáltal, hogy a társadalmi újratermelés egészében a munkásosztály és a termelők szabadon rendelkeznek a többletmunkával, a ténylegesen elfoglalt helyzetükkel arányosan függetlenné válnak az egész társadalmi szervezetben, így a nemzeti érdek természetének és tartalmának meghatározásában is. Ez az út vezet az állam és párt monopóliumának túlhaladásához a nemzeti érdek kifejezésében. Az egyenjogúság és a nemzeti szabadság mindinkább az öngazgatók azon egyenjogúságán és szabadságán alapszik, amellyel a többletmunka felett rendelkeznek az öngazgatóú társult munkában és a küldöttrendszerben.

„Tulajdonképpen mindaddig — mondja Kardelj az 1963. évi alkotmány kidolgozása kapcsán —, amíg a munka szerinti elosztás létezik, mint a szocialista társadalmi-gazdasági viszonyok szükségszerű formája és alapja, addig a nemzeti kérdésnek gazdasági tartalma is lesz. Mivel a kultúra és az egész nemzeti élet egyetlen anyagi alapja a többletmunka, teljesen világos, hogy a munka szerinti elosztásban való nemzeti egyenjogúság minden megsértése zavart kelthet a nemzeti viszonyokban, politikai problémát okozhat és a nacionalizmust táplálhatja.”

Tudatában kell lennünk annak a ténynek, hogy az öngazgatósi jogok megsértése a társult munka társadalmi szervezetének bármely részében vagy az érdekek közvetett továbbítása a küldöttrendszerben veszélyezteti a nemzeti jogokat és a nemzeti szabadságot is.

Az öngazgatósi jogok és felelősségek összessége: a társadalmi eszközökkel végzett munkához való jog, a munka eredményével való rendelkezés joga, a termelők egymás iránti kölcsönös felelősségén alapuló öngazgatósi viszonyok stb., a termelőknek a társadalmi tulajdon iránti teljes egyenlőségéhez vezet, a nemzeti hovatartozástól függetlenül. Másrészt, amennyiben az ember társadalmi helyzetét munkájának eredményei határozzák meg, akkor ez alapul szolgál a nemzetek és nemzetiségek közötti egyenrangú viszonyok kialakításához is. Az egyenjogúságot tehát a szocialista öngazgatás adott objektív körülményei határozzák meg. Ezek nem a teljes egyenjogúság viszonyai, amelyek függetlenek volnának attól, hogy mennyiben járul hozzá az egyén vagy a közösség a társa-

dalmi újratermeléshez. A szolidaritás és a kölcsönösség elve azonban jelentősen korrigálja a különböző gazdasági fejlettség okozta egyenlőtlenségeket a társadalom reális lehetőségeihez mérten.

A nacionalisták ezért bírálják a jugoszláv méreteken történő munka szerinti elosztás elvét és azt az elvet, hogy mindenki a munkájából él; zavarja őket az az egyenlőség, amely az egyenlő társadalmi hozzájáruláson alapszik. Az egyenlődsdi így a mai körülmények között egyoldalú politikaként, társadalmi törekvésként jelentkezik mint a nemzetek és nemzetiségek közötti tényleges egyenlőtlen viszony.

A nacionalizmust azonban a szolidaritás és kölcsönösség elve is zavarja, különösen a fejletlen köztársaságok és Kosovo SZAT fejlesztési politikájának következetessége szempontjából. A nacionalisták abszolutizálják az „ugyanolyan munkáért — ugyanolyan jövedelem” elvét, szem elől tévesztve a történelmi adottságokat és annak szükségességét, hogy gazdasági feltételeket kell teremteni minden nemzet egyenjogúságához. A nacionalizmus mindkét formájának lényegében pragmatikus gyökerei és előidézői vannak.

A szocialista öngazgatáson alapuló nemzeti egyenjogúság politikája és gyakorlata, természetesen, nem mentes a konfliktusoktól sem, amelyek időnként a nemzeti nézeteltérés jellegét öltik magukra. Ez elkerülhetetlen olyan körülmények között, amikor nagy különbségek vannak a köztársaságok és tartományok fejlettségi szintjében. Ezek a viták azonban nem voltak antagonisztikusak, amikor a politikai rendszer öngazgatási szervezeteinek és intézményeinek kereteiben oldották meg őket.

3. A jugoszláv szocialista társadalom alapvető ellentmondása — mint ismeretes — az etatizmus és az öngazgatás közötti ellentét, a még mindig erős államtulajdoni és csoporttulajdoni viszonyok és a kialakuló társadalmi tulajdon viszonyai közötti ellentmondás.

Szerintem még mindig nem vizsgáltuk meg kellőképpen, hogy milyen mértékben és hogyan nyilvánulnak meg ezek az ellentmondások a nemzeti viszonyokban, milyen mértékben torzítják el a nemzeti egyenjogúság gyakorlatát. A nacionalizmus egyik eleve adott, objektív forrása, úgy tűnik, éppen ebben az ellentmondásban rejlik. A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy amikor megtorpant az öngazgatási viszonyok fejlődése, amikor a fejlődést etatista deformációk gátolták, erősödött mind a szeparatista, mind az unitarista nacionalizmus társadalmi méreteiben, a rendszer intézményeiben, sőt a JKSZ-ben is. Az etatizmus a nemzeti érdek hivatlan prókátoraként lépett fel a köztársaságokban és tartományokban, a nemzeti állam szerepét abszolutizálva, valójában pedig az államtulajdon érdekeit védve. Az ilyenfajta nacionalizmus számára a nemzeti egység az igazi egység, osztálykülönbségektől függetlenül, a „nemzeti állam” az „egységes állam”, amelynek nincs osztályjellege, a „nemzeti érdek” pedig tulajdonképpen a nemzeti „elit” kedvezményei-

nek, monopóliumának és egoizmusának a megőrzését és továbbfejlesztését, a gazdasági kizárólagosságot jelenti.

Ma is megvan és időnként hangoztatják is azt a tézist, mely szerint léteznek valamiféle nemzetek feletti osztályérdek, amellyel a köztársaságokban és tartományokban jelentkező nacionalizmusokat le lehetne gyűrti. Erre azonban csak egy, unitarizmuson alapuló erős szövetségi állam lenne képes a nemzeti egyenjogúság kárára.

Ügyszintén figyelmeztetnünk kell arra a körülményre, hogy mind a jobboldali polgári elméletekben, mind az etatista tézisekben nagyfokú azonosságot lehet találni az államnak mint a nemzeti érdek egyetlen védelmezőjének a szerepéről. Ez semmiképpen sem lehet véletlen. A hatalmi harcban az etatizmus és a bürokrata szerkezet az érdekeit úgy állítja be, mint az egész nemzet érdekeit, felhasználva az állam politikai hatalmának eszközeit.

Az 1974-ben meghozott alkotmányok által meghatározott, a politikai rendszerben érvényesülő nemzeti egyenjogúságot ma erősen bírálják a nacionalisták, lényegében vagy a felosztott vagy a központosított államtulajdon szemszögéből nézve. A politikai rendszer intézményei és viszonyai, amelyek biztosítják a nemzeti egyenjogúságot, természetesen nem örök érvényűek. Fejlődésük elkerülhetetlen, s megköveteli az öngazgatási alapokon és az egész jugoszláv közösségen belüli egyenjogúság alapján történő nagyobb fokú integrálódás szükségessége. Am az alkotmányos megoldásoknak, a nemzeti egyenjogúság, a nemzetek és nemzetiségek közötti viszonyok fejlődési irányainak a centralista pozícióból történő bírálata, bármennyire is az egység nevében történik, tulajdonképpen aláássa az egységet, és eltávolodik tőle. Elsősorban azért is, mert a „nemzetek feletti” centralizmus a viszonyokat nem a „társult munka hegemoniájának” döntő befolyása és a társadalmi-politikai közösségek küldött-rendszerre alapján, hanem a polgárok és választók, valamint a szövetségi állami szervek közvetlen viszonya alapján kívánná kiépíteni. Ez pedig a polgári parlamentarista rendszer megközelítése.

4. Vajdaságban a kapitalista körülmények között nem lehetett egyetlen nemzetnek sem biztosítani a nemzeti jogokat az osztálykizsákmányolás miatt, mint ahogyan nem lehetett létrehozni igazi, a nemzetek közötti teljes egyenrangúságra épülő közösséget sem. Vajdaság inkább a nemzeti burzsoáziák hegemónista törekvéseinek célpontja volt.

Csak a forradalmi mozgalom határozta meg Vajdaságban az egyenrangú nemzeti viszonyok platformját, és olyan forradalmi gyakorlatot teremtett, amely biztosítja a tartomány valamennyi nemzetének az egyenjogúságát. A JKP vajdasági szervezetének VI. tartományi értekezletén 1940-ben, közvetlenül a JKP V. országos értekezlete előtt, a küldöttek meghatározták a történelmi jelentőségű álláspontot: a jugoszláviai nemzetek egyenjogúságáért vívott harc keretei között Vajdaság min-

den itt élő nemzet hazája, amelyek már hosszú ideje Vajdaságban együtt élnek. Erre sorsdöntő pillanatban került sor, amikor össznépi frontot kellett alakítani a fasiszta előretöréssel szemben, s amikor a nemzeti burzsoáziák azon vetélkedtek, kié is Vajdaság.

A Jugoszláv Kommunista Párt mint Jugoszlávia egységes forradalmi mozgalmanak élcsapata elsőként és egyedül tudta így megszerezni Vajdaság minden nemzetének az egyforma bizalmát. A népfelszabadító háborúban létrejött néphatalom volt az első hatalom az autonómia történelmében, amely valóban kifejezte valamennyi nemzeti csoportnak a szocialista forradalom és nemzeti felszabadulás iránti akaratát, azt, hogy kizsákmányolás és nemzeti elnyomás nélküli társadalomban éljenek.

A szocialista forradalomban létrehozott autonómia nem volt sem a népek szétválasztásának formája, sem pedig csupán a nemzetiségek jogait biztosító forma, ahogyan gyakran állítják a nacionalisták. Egyenjogú nemzetek és nemzetiségek közössége jött létre, amely alkotórésze Jugoszlávia szocialista föderatív közösségének, és a Szerb NK összetételebe került.

Tehát Vajdaság mint közösség a fasiszta és nacionalista megszálló erőkkel szembeni közvetlen harcban, a népfelszabadító háború során jött létre. A forradalmi etatizmus idején túlhaladták a Vajdaságon belüli és kívüli etatista tendenciákat.

Az öngazgatási gyakorlatban ez a közösség teljes mértékben egységbe foglalta valamennyi nemzetét és nemzetiségét mint egyenjogú szubjektumokat. Munkásosztályának és dolgozóinak tudatában csupán a jugoszláv gyakorlatban végbement szocialista forradalom érthette ezt el. Ebben van a JKSZ forradalmi gyakorlatának a történelmi jelentősége e közösség megalakításában.

A nacionalizmusok kétségtelenül megerősödnek, ha ebben a közösségben gazdasági vagy politikai intézkedésekkel olyan feltételeket teremtenénk, amelyek bármelyik nemzetet vagy nemzetiséget, vagy többet közülük a többivel szemben kiváltságos helyzetbe juttatnának, külön jogokat biztosítanának nekik, akár valamilyen történelmi jogra hivatkozva, akár számbeli arány alapján. E közösség a felbomlás jeleit mutatná nemzeti és osztályszempontból is.

Az egyenjogú nemzetek és nemzetiségek szocialista közösségének létrejöttéért vívott harcban a Vajdasági KSZ mindig két fronton volt állhatatos: olyan viszonyokért harcolt, amelyek teljes és igazi egyenjogúságot biztosítanak gazdasági, politikai és kulturális téren, s ugyanakkor mindig erőlesen szembeszállt e közösség bármilyen formájú nacionalista veszélyeztetésével.

Éppen az ilyen politikát és az ilyen közösséget támadják jelenleg a nacionalizmus erői és tendenciái, amelyek közül mindenképpen azok a

legveszélyesebbek, amelyek a legszámosabb nemzet — a szerb és a legszámosabb nemzetiség — a magyar soraiban jelentkeznek.

A nacionalisták, akik egyik vagy másik nemzetet magasztalják a másik kárára, akik a történelemben hegemonista törekvésekhez keresnek támpontot, akiknek a nemzeti államiság politikai előjogok megszerzésére szolgálna saját nemzetük számára, mind egyformán saját nemzetük veszélyeztetettségét hangoztatják. Ezt teszik a nacionalisták Vajdaságban, legyenek szerbek, magyarok, románok, szlovákok, ruszinok, horvátok vagy más nemzetiségűek.

A nacionalisták arról beszélnek, hogy a nemzeti egyenjogúság biztosítása sokba kerül, meghaladja a társadalom anyagi lehetőségeit, hogy a „nemzeti kulcsok” alkalmazása, tulajdonképpen az arányos és egyenjogú részvétel biztosítása túlhaladott, mert a legnépesebb nemzet és legszámosabb nemzetiség tehetséges és képzett kádereinek a kárára történik, a tisztségekre pedig állítólag az arra kevésbé rátermetteket állítják. Erősödnek a nacionalista jelenségek és a konfrontálódás a katolikus klérus körében is. Az utóbbi időben különösen a publicisztikában támadnak fel a kisebbségi kérdésre vonatkozó reakciós eszmék, az olyan tézisek, amelyek a nemzetiségeket mint szükséges rosszat szemlélik Jugoszláviában és Vajdaság SZAT-ban, a nemzetiségek körében jelentkező nacionalizmus állítólagos „eltussolásáról” szólnak. Olyan tendencia is jelentkezik, hogy az alkotmány alapján a nemzeti jogok megvalósítására irányuló törekvést, ezek hangsúlyozását nyilvánítsák nacionalizmusnak. Mindez bizalmatlanságot kelt a nemzetek és a nemzetiségek között, nehol pedig még kölcsönös gyűlölködést is kivált.

A nacionalizmus, a nemzeti kizárólagosság és egoizmus, a nemzeti türelmetlenség, bármely oldalról jött is, az egyenjogú nemzetek és nemzetiségek igazi közösségének alapjaira tört rá és tör még ma is, veszélyeztetve azt a nemzeti békét, amely a vajdasági nemzeti viszonyokat jellemzi. Ez az oka annak, hogy a Vajdasági KSZ igen határozottan és tétovázás nélkül harcot indított és folytatott a nacionalizmus ellen minden esetben, amikor csak jelentkezett.

A Vajdasági KSZ kompromisszumok nélküli akciója a múltban is és ma is megalkuvók nyomásának van kitéve, néha még saját soraiban is, máskor a JKSZ valamelyik másik részében. Tény azonban, hogy a VKSZ ebben az akcióban sohasem volt elszigetelve a dolgozóktól és polgároktól, a Tartomány nemzeteitől és nemzetiségeitől. Bárhol és bárhol kérte a nép és a munkásosztály támogatását a nacionalizmus elleni harchoz — a VKSZ Vajdaságban mindig megkapta azt.

Igy a minden nemzet és nemzetiség egyenjogúságáért vívott harc a VKSZ egységének biztos támasza, a kommunisták nacionalizmus elleni harca pedig, elsősorban saját környezetükben, az egymás közötti bizalom és a nemzeti viszonyok stabilitásának alapköve volt és maradt.

A VKSZ szervezeteinek legnagyobb kötelezettsége, hogy mindenekelőtt ítéljék el és zárják ki a nacionalizmus hordozóit, ha esetleg ilyenek felbukkannának a KSZ-ben. A JKSZ egységét leginkább a kommunistáknak a nacionalizmussal szembeni harchoz való egyenlőtlen viszonyulása bonthatja meg, mert megrendíti a kommunisták egymás iránti bizalmát, és felbátorítja az összes nacionalistát valamennyi köztársaságban és tartományban. Ez a jelenség különben a nacionalizmus minden nagyobb hullámára jellemző Jugoszláviában.

Különösen szem előtt kell tartani, hogy a lehangosabb nacionalisták között az egykori polgári osztályok és társadalmi alakulatok tagjain kívül nem kevés a JKSZ egykori tagjainak a száma, akiknek nyilvános fellépése a tájékoztatási eszközökben és publicisztikában az utóbbi években igen kifejezetté vált.

Vajdaságban különben nem fogadhatjuk el azokat a ma már nyílt próbálkozásokat, hogy a nemzetiségeket a nemzeti kisebbségek helyzetébe helyezték vissza, hogy jogaikat illetőleg korlátozó nézeteket hangoztassanak, hogy Jugoszláviát a nemzetiségek „mostohájaként” határozzák meg. Az ilyen törekvések nyugtalanságot és ingadozást okoznak a nemzetiségek sorában, Jugoszláviában és Vajdaságban pedig a nemzeti viszonyokban a bizalmatlanság jeleit lehet felfedezni. Különösen bírálható, hogy mindezeket a rendkívül agresszívan elhangzott téziseket nem ítélték el a leghatározottabban a JKSZ szervezetei azokban a környezetekben, ahol megjelentek.

Talán nem fölösleges emlékeztetni Marx és Engels bíráló értékelésére a munkásosztálynak a burzsoá társadalomban elfoglalt helyével kapcsolatban: „A munkásoknak nincs hazájuk. Nem lehet tőlük elvenni azt, amijük nincs. Minthogy a proletariátusnak mindenekelőtt a politikai hatalmat kell meghódítania, nemzeti osztállyá kell emelkednie, önmagát nemzeté szerveznie, ezért maga is még nemzeti, bár semmi esetre sem burzsoá értelemben.”*

Jugoszláviában tart az a folyamat, amelyben a munkásosztály átveszi az egész társadalom irányítását, nemzeti osztállyá válik minden nemzet és nemzetiség keretén belül, kivétel nélkül. Ezért senki sem vonhatja kétségbe a dolgozóknak, a munkásosztály bármely részének, bármely nemzetnek vagy nemzetiségnek azt a jogát, hogy Jugoszláviát egyaránt hazájának tekintse. Egyetlen nemzet, egyetlen nemzetiség számára sem mostoha (idézőjelben, vagy anélkül) ez a közösség — kivéve, hogy talán annak kellene lennie azokkal a nacionalistákkal szemben, akik ténykedésükkel romlásba igyekeznek taszítani.

5. A gazdasági válság (amelynek jelenségei: az életszínvonal csökkenése, a komoly torzulások a gazdasági életben, a pénzügyi és hitelfolyama-

* Marx és Engels: A Kommunista Párt kiáltványa. In: *Marx és Engels válogatott művei I—III.*, I. kötet, 151. l.

tokban, a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódás rendkívüli nehézségei, a munkanélküliség égető problémája, a rohamosan növekvő infláció) gyengíti a társadalmi tőkével való gazdálkodás és ügyvitel motiváltságát. A társadalmi eszközök irányításának olyan formái érvényesülnek, amelyek visszahúzzák a normális gazdasági életet és gyengítik a társadalmi tulajdont. Mindez a társultmunka-szervezetekben a dolgozók, termelők és szakemberek nagy részére demoralizáló hatással van. A máról holnapra élni jelszó válik uralkodóvá sok munkaközösségben, az öntudat eltolódik, s a dolgozók egy része passzivitásával gyakorlatilag „átadja” az öngazgatói hatalmat a technokrata irányító csoportoknak.

A jelenlegi helyzetet súlyosbító másik körülmény pedig a JKSZ megbontott egységében és cselekvőképtelenségében van, abban, hogy nem mindig képes arra, hogy választ adjon a szocialista öngazgatás továbbfejlődésével kapcsolatos kétségekre (legyenek azok mesterségesek vagy ténylegesek). A JKSZ elvi álláspontjainak, amelyek ismeretesek legszélesebb körben is, és egyáltalán nem vitásak, nincs megfelelő konkretizálódásuk, s az akciónak sincs határozott és állandó hordozója, amely lendületbe hozná a társadalom egész öngazgatási szervezetét. Tisztában kell lennünk azzal, hogy a gyakorlatban nehezen vagy egyáltalán nem megvalósuló elvek elveszítik meggyőző erejüket, és mindinkább az olyan hangulat lesz úrrá, amely az öngazgatást hibáztatja a gazdasági válsáért és hatékonytalanságért, azt hangoztatva, hogy korai még, és nem alkalmazkodik megfelelően a lehetőségeinkhez.

Az elégedetlenség olyan szociális keret, amely minden nacionalizmusnak kedvez. A nacionalizmus politikai pozícióit a távlattalanság, tehetetlenség, válság és a jövőtől való félelem eléggé elterjedt érzésére építi. Jelszavaival, politikai irányvételével, reakciós szociális céljaival felkínálja a válságból kivezető „saját” kiutat, annak látszatát keltve, hogy egyedüli társadalmi erő, amely mindenkit képes egyetlen nemzet keretébe összegyűjteni. Valamennyi társadalmi csoport szövetségét szeretné megteremteni osztályelkötelezettségüktől függetlenül, azt állítva, hogy az osztályviszonyok és az osztálykülönbségek túlhaladott kategóriák az adott helyzetben. Nem kevés példa van rá a történelemben, hogy ilyen mesterkedésekkel, gazdasági, politikai és kulturális tévhitük terjesztésével és demagógiai jelszavakkal a legkonzervatívabb ideológiák és politikai erők törtek elő. Ma éppen ez a célja a konzervatív polgári jobboldalnak környezetünkben.

A nacionalista jelszavaknak, ez már többször bebizonyosodott, mindig gazdasági és osztálytartalmuk van. Amikor a múltról beszélnek, akkor is a jelenre és a jövőre céloznak. Mi több, a szociális témák megragadásával a nacionalisták „hitelesítik” politikai működésüket. Nem nehéz bebizonyítani, hogy az egyik vagy másik nemzet, egyik vagy má-

sik nemzetiség veszélyeztetettségéről, a nemzeti elnyomásról és nemzeti megbékélésről, a saját nemzet vagy nemzetiség iránti paternalista viszonyulásról, a saját nemzet történelmi felsőbbrendűségéről szóló tézisek mögött voltaképpen gazdasági érdekek rejlenek.

Ezekkel a törekvésekkel összhangban a nacionalisták ma a politikai hatalom olyan formáit keresik és javasolják, amelyek mindenekelőtt ezeket az érdekeket biztosítják az etatista viszonyok és a vagy centralista, vagy szeparatista típusú egypártrendszerű monopólium erősítésével, vagy pedig a burzsoá nemzeti-politikai pluralizmus elemeinek bevonásával, amely szétrombolná a küldöttrendszert is meg a társult munka rendszerét is. Az eddigi tapasztalat azt mutatja, hogy a nacionalisták koncepciójában nincs helye a szocialista öngazgatásnak és intézményeinek, hanem a gazdasági és politikai rendszer eltorzult viszonyaiban és hordozóiban keresnek támaszt, elsősorban a technokrata csoportokban és az etatista nézeteket vallókban. Ezek a nacionalizmus tényleges és reális szövetségesei, akiknek ma mind nagyobb befolyásuk van a társadalomban.

Ezek az eszmei és politikai tézisek Vajdaságban nem terjedtek el különösebb mértékben, inkább a Vajdaságon kívül megjelenő tájékoztatói eszközök és publikációk egy részében bukkannak fel, amelyeket széles körben olvasnak itt is, ami elvben nem volna rossz, azzal a feltétellel, hogy lényegükben ne legyenek nacionalisták és ellenzékiek.

Szem előtt kell tartani, hogy a nacionalista beállítottság agresszívabbá válik egy esetleges súlyosabb politikai helyzetben. Mellesleg, mindig akkor agresszívak, amikor a JKSZ nem folytat határozott eszmei és politikai harcot a válság valamennyi megnyilvánulása ellen s a válság minden olyan megoldási kísérletével szemben, amelyek nacionalista és demagóg politikai állásponttól indulnak ki.

A középértegek képezik azt a szociális erőt, amelynek soraiból a jelenlegi helyzetben a nacionalizmus ideológusai és hordozói regrutálódnak. Az egzisztenciális veszélyeztetettség érzése, az osztály-hovatartozást illetőleg tanúsított ingadozás, a vezetőségek és a szocialista öngazgatás egyes intézményei tekintélyének csökkenése, a JKSZ egyes tagjainak súlyos bürokrata elidegenedése a forradalmi gyakorlattól stb. — mindez ismét feltámasztja a forradalomtól és osztályharctól való polgári félelmeket, és ismét azokat a kispolgári ideálokat és illúziókat terjeszti, amelyeket a biztos támaszt jelentő szilárd államról, a homogén, szolidáris közösségű saját nemzetéről alkotnak, az egyén menedékéről, amely megvéd minden szociális fenyegetéstől és a többi nemzeti csoporttól, amely az ő nemzetét állítólag veszélyeztetik.

A VKSZ számára ezért rendkívüli jelentőségű a valamennyi nemzet és nemzetiség osztályjellegű nemzeti érdekéért vívott harc, az olyan nemzeti érdekek érvényesüléséért, amelyek erősítik a jugoszláv szocia-

lista öngazgatású közösség egyenjogú nemzeteinek és nemzetiségeinek integrációját, továbbá a kommunistáknak az ilyen nemzeti és közös érdekekkel való teljes azonosulásáért vívott harcot. Nagy veszélyt jelent egész közösségünk és a JKSZ egysége számára, ha az egyes kommunisták vagy a KSZ részei, akár még taktikázásból is azonosulni kezdenek a nacionalista tézisekkel, verbálisan bármennyire is elhatárolják magukat ezek hordozóitól. Különben az ilyen viselkedéssel a VKSZ határozottan szembeszállt 1972-ben, és sikeresen leszámolt vele a Tartományban. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy ezt a veszélyt egyszer s mindenkorra elhárította.

6. Az elemzések azt mutatják, hogy a nemzeti érvényesülés szükségessége növekszik, a nemzet feletti erőke, a világméretű nemzetek feletti gazdasági és politikai szövetségek szerepének erősödésével egyidejűleg és párhuzamosan, kifejezve ezáltal a modern társadalmi folyamatok belső ellentmondásosságait. A nacionalizmus az államok közötti és államokon belüli gazdasági befolyás, hegemonia és a meglévő monopólium megőrzésének erőteljes eszközévé válik. Ez látható a tömbök közötti és tömbökön belüli viszonyokban és állapotokban. A nacionalizmus így mindinkább világjelenséggé válik, és minden azt bizonyítja, hogy a nemzetközi életben előretört a nacionalizmus. Ennek a külső, nemzetközi tendenciának a hatása a Jugoszláviában erősödő nacionalizmusokban is érezhető — amit szintén szem előtt kell tartani a nacionalizmus elleni harc irányvételének hosszú távú kialakításakor.

Nemcsak a mi tapasztalataink mutatják, hogy a nacionalizmus és annak belső és külső propagandával történő ösztönzése a többnemzeti-ségű országok belső viszonyainak a megbontását, és a nemzetközi nézeteltérések kiváltását szolgáló eszközzé alakul. A nemzeti összetűzés és széthúzás lehetőséget teremt a külső nyomásnak és befolyásnak, s ezért a hegemonia az érdekszférák politikájának ugródeszkájaként szolgál. A nacionalizmus minden erősebb hullámának ma a történelmi vagy időszere-rű belső gyökerei mellett nemzetközi dimenziója és külpolitikai vonatkozása is van. Csupán elemezni kell például a horvátországi nacionalista mozgalmat vagy a kosovói albán irredenták tevékenységét, s meggyőződhetünk róla, mennyire van ilyen módon is kölcsönös összefüggésben a világ.

Külön körülmény, hogy a nacionalizmus majdnem minden, Jugoszláviával szomszédos országban is növekszik. A nacionalista jelenségek és törekvések ezekben az országokban igencsak eltérőek és sokfélék. Az egyes jugoszláviai nemzetek önálló fennmaradásának vagy a határon túli nemzeti kisebbségek létezésének a tagadásából az irredentizmusig, a területi igényekig és a teljes elnemzetlenítés politikájáig váltakoznak. Erősödik a szocialista nemzetek kialakulásának elmélete és gyakorlata, a kultúrában és a történelemírásban erős a nemzeti romantika és mítosz-

teremtés hulláma, s mindez az egyes szomszédos országok nyilvánossága előtti eltúrt vagy legalizált nacionalista fellépés formájában.

Fontos rámutatni, hogy a nacionalista jelenségek és fellépések nem csupán egyének szórványos jelentkezései, hanem az adott esetekben az egyes országok hivatalos köreinek, tekintélyes tudományos, művelődési, sőt politikai intézményeinek megnyilvánulásai és eszközei. Ezek a tendenciák különböző társadalmi rendszerek ellentmondásainak a felgyülemeléséről tanúskodnak, valamint arról, hogy az ellentmondások a nemzeti viszonyokban is kifejezésre jutnak. A válság jelei megmutatkoznak a polgári jobboldal és a nemzeti kérdésre vonatkozó jobboldali szemléletek erősödésében a szomszédos tőkés országokban. Az egyes szomszédos szocialista országokban erősödik a nacionalizmus és az etatizmus kapcsolata, s az állam válik a nacionalista fellépés és törekvés eszközévé, míg másutt a hivatalos elvi álláspontok ellenére nyilvánul meg a nacionalizmus.

Jugoszlávia nemzetközi biztonsága szempontjából fontos rámutatni az egyes szomszédos országok bizonyos köreinek a nacionalista törekvései és a tömbalakulat esetleges válsághelyzetre alapozott stratégiai koncepciója közötti nyilvánvaló összefüggésekre. Az országban és a szomszédos államokban erősödő nacionalizmus egybeesésében objektíven a Jugoszláviában jelentkező nacionalizmus ötödikhadtest-jellege is rejlik.

Mindennek során szem előtt kell tartani, hogy Jugoszláviában és a szomszédos országokban kölcsönösen számos kisebbség, azaz nemzetiség él. Ezek eddig, s ez különösen vonatkozik a Vajdaságban élő nemzetiségekre, jelentős szerepet tölthettek be Jugoszlávia és két szomszédos ország kapcsolatában. Ilyen szerepben mind gyakrabban jelentkeznek a Magyar NK-ban élő délszlávok, és szükséges, hogy ez kifejezetten megvalósuljon a Román NK-val kialakított kapcsolatban is. Ez biztos útja annak, hogy érvényesüljenek és megvédjék magukat a nacionalista nyomással szemben, hogy megőrizzék és továbbfejlesszék nemzeti azonosságukat. A kölcsönös kapcsolatra, a nemzetiségek szerepének ilyen fejlődésére Jugoszláviában (és Vajdaságban) minden feltétel megvan.

A jugoszláv népeknek a szomszédos országokban élő részei iránti politika a kölcsönösség elvén alapszik. Ez nem vitás. Szem előtt kell azonban tartani, hogy a nemzetiségek a jugoszláv közösségbe egyenjogú nemzeti szubjektumokként épülnek bele, nem pedig mint „idegen” nemzet kisebbsége. A Jugoszláviában élő nemzetiség és a szomszédos országban élő délszláv kisebbség objektív helyzetéből kell kiindulnia azonban az egymás közötti kommunikációnak azokkal a nemzetekkel, amelyeknek történelmi részét képezik. Ez a helyzet különböző. A mechanikus reciprocitás ezekben a viszonyokban a nemzetiségeket visszaminősítené nemzeti kisebbségekké, jogaikat az államközi viszonyok szolgálatába állítaná, s ezáltal elferdítené a JKSZ internacionalista koncepcióját a nem-

zeti kérdés megoldását illetően. Ilyen javaslatok ma, sajnos, léteznek. A Jugoszláviában és Vajdaságban kiépülő nemzeti viszonyok rendszerétől azonban idegen minden Jugoszlávián kívüli anyanemzetnek a hazánkban élő nemzetiséggel szembeni atyáskodó kísérlete, akárcsak az a paternalizmus, amely Jugoszláviából eredne. A nemzeti központok, a nemzeti népművelők és a „saját nemzet védelmének politikája” objektíven a nacionalizmus erősödéséhez vezet.

